

правом публічним, попри те, що популярна в юриспруденції характеристика приватного права шляхом аналізу дихотомії «приватне право-публічне право» на тлі сучасних викликів часу здається вже недостатньою. Адже вона лише дає можливість достатньо точно розділити (протиставити) «таке – не таке», але не дозволяє дати повну характеристику того чи іншого концепту. Разом із тим, абсолютна відмова від аналізу згаданої дихотомії була б невиправданою, оскільки такий аналіз може успішно слугувати першою сходинкою наукових розвідок у цій царині. Застосування такого прийому дає можливість «відсікти» «не такий феномен», а відтак зосередитися на аналізі концепту, який нас цікавить.

Приватне право разом із правом публічним у сукупності утворюють наднаціональну систему об'єктивного права, що є складовою частиною цивілізації (культури). Таким чином, поділ права на публічне і приватне є не просто класифікаційним розмежуванням, це – результат врахування існування якісно різних сфер правового регулювання. Від початку розвитку цивілізації, коли право виникає як концепт, воно може розглядатися, з погляду теорії, як система, що складається з двох відносно самостійних сфер – публічного права і приватного права. При цьому якість права у цілому визначається ступенем розвитку кожної з них. Недооцінка котроїсь з названих сфер призводить до деформації уявлення щодо правової системи, її однобічної характеристики, вад концепту права, а відтак може впливати на вірність визначення перспектив правового регулювання.

Спираючись на таке розуміння приватного та публічного права, якраз і можливо проводити згадану на початку цих тез диференціацію регулятивних правовідносин на правовідносини приватноправового (диспозитивного) та публічно-правового (імперативного) типу.

Харитонова Олена Іванівна,

*доктор юридичних наук, професор, член-кор. НАПрН України, завідувач
кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ВІДНОСИНИ ТА ПРАВОВІДНОСИНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ : ДО ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ

Узагальнюючий термін «інтелектуальна власність» увійшов до юридичного обігу після прийняття 14 червня 1967 р. у Стокгольмі Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, якою до такої власності віднесені літературні, художні твори та наукові праці.

У вітчизняній літературі в галузі права інтелектуальної власності у підходах до визначення поняття та характеристики інтелектуальної власності склалася певна традиція, згідно якій правознавці головну увагу зосереджують на характеристиці права інтелектуальної власності, часом практично не характеризуючи відносини «фактичних» (суспільних, економічних) інтелектуальної власності, тоді як представники економічної науки більш ретельно аналізують саме поняття інтелектуальної власності.

Такий підхід, звісно, може бути застосованим при викладі спеціальних питань, які стосуються проблем охорони та захисту права інтелектуальної власності, за умови, що відсутні розбіжності у розумінні засадничих категорій, понять та інститутів, що складають підґрунтя відповідної галузі. Разом із тим, він має свої вади, пов'язані з тим, що дослідження спеціальних правових категорій (зокрема, таких як «право інтелектуальної власності») виявляється певною мірою відірваним від аналізу їх «матеріально-соціального» субстрату (поняття інтелектуальної власності).

Водночас, у дослідженнях інтелектуальної власності економістами поняття власності надмірно ставиться у залежність від речей матеріального світу, щодо яких виникає власність. Це призводить до того, що «інтелектуальна власність» розглядається як «права», внаслідок чого різниця між поняттями «інтелектуальна власність» та «право інтелектуальної власності», виглядає надто непевною. Але звідси випливає, що «інтелектуальна власність» – це права, а відтак різниці між поняттями «інтелектуальної власності» та «правом інтелектуальної власності» практично не існує.

Розглядаючи цю колізію, слід враховувати, що є предметом правового регулювання, тобто, які суспільні відносини охоплюються поняттям «інтелектуальної власності», та якими є їхні властивості.

Передусім, варто зазначити, що відносини інтелектуальної власності – це суспільні відносини, котрі виникають з приводу результатів інтелектуальної, творчої діяльності, у яких одні особи ставляться до таких результатів як власники, а всі інші особи ставляться (мають ставитися) до цих самих результатів як до чужих і повинні утримуватися від зазіхань на них.

Зазначені відносини характеризуються такими властивостями: 1) вони є суспільними відносинами, оскільки складаються між людьми в процесі їх перебування у певній спільноті; 2) вони мають вольовий характер, оскільки будучи пропущеними через свідомість людей, стають певною мірою залежними від волі останніх; 3) характерним для них є те, що вони виникають з приводу результатів інтелектуальної, творчої діяльності. Якщо перші дві з названих вище ознак стосуються й інших суспільних відносин, що стають або можуть

стати предметом правового регулювання, то третя ознака є специфічною, такою, що визначає сутність відносин інтелектуальної власності.

Відносини інтелектуальної власності регулюються та охороняються різними галузями права. Проте головне, навантаження тут несуть норми цивільного законодавства, котрі визначають зміст права власності, підстави його виникнення та припинення, здійснення, порядок і підстави захисту тощо.

В результаті «відносини інтелектуальної власності» можна оцінити як такі, що, за своєю сутністю, частково є відносинами регулятивними приватного типу, а частково – відносинами регулятивними публічно-правового типу. Нормами цивільного законодавства регулюються відносини, що виникають у зв'язку з володінням, користуванням, розпорядженням результатами інтелектуальної, творчої діяльності. Водночас, відносини, пов'язані з оформленням прав інтелектуальної власності, забезпеченням їхнього захисту тощо регулюються нормами публічних галузей права.

Таким чином, предметом права інтелектуальної власності є відносини інтелектуальної власності у вузькому значенні – особисті немайнові та майнові відносини, що виникають стосовно володіння, користування та розпорядження результатами інтелектуальної, творчої діяльності з підстав, які не заборонені законом, не суперечать моральним засадам суспільства і ґрунтуються на рівності та майновій самостійності їх учасників.

Відносини, які регулюються законодавством про інтелектуальну власність, можна поділити на кілька груп. До першої групи відносин, що складають предмет цивільного права, належать відносини інтелектуальної власності у вузькому значенні. Ці відносини виникають у зв'язку зі створенням благ в результаті інтелектуальної, творчої діяльності, а також ті, що виникають при використанні названих благ для власних потреб. Друга група охоплює особисті та майнові відносини, що виникають у зв'язку із легалізацією результатів інтелектуальної, творчої діяльності (реєстрація, отримання патенту тощо). До третьої групи відносин належать особисті та майнові відносини, що виникають при реалізації правоможностей інтелектуальної власності іншим особам (ліцензування, використання за договорами тощо). Їх можна назвати «правовідносини, пов'язані зі сферою інтелектуальної власності».

Відносини інтелектуальної власності виступають як фактична передумова реалізації норм права, що існують у цій галузі, а правовідносини інтелектуальної власності є наслідком реалізації зазначених норм права. Тому правовідносини інтелектуальної власності можна визначити як правовий результат реалізації норм права (законодавства) про інтелектуальну власність.

Можливе також визначення правовідносини інтелектуальної власності як врегульованих юридичними нормами (або таких, що впливають із загальних

принципів об'єктивного юридичного права) ідеологічних суспільних відносин, які виражаються у взаємних юридичних правах і обов'язках суб'єктів права.

Властивостями правовідносин, що складаються у галузі інтелектуальної власності, є: 1) юридична рівність їх суб'єктів; 2) регулювання суспільних відносин переважно нормами цивільного права; 3) надання правом учасникам цивільних відносин цивільних прав та обов'язків.

Крім того, вони мають специфічні ознаки, до яких належать: 1) спеціальна підстава виникнення – створення об'єкту, який охороняється або здатен охоронятися нормами законодавства про інтелектуальну власність; 2) поєднання імперативного та диспозитивного елементів для визначення прав та обов'язків суб'єктів правовідносин інтелектуальної власності; 3) можливість поєднання речових та зобов'язальних елементів у правовідносинах інтелектуальної власності; 4) цільовий характер правовідносин інтелектуальної власності: забезпечення використання об'єктів інтелектуальної власності та їхньої правової охорони.

Внаслідок складного характеру правовідносин інтелектуальної власності, зокрема, поєднання в них прийомів імперативного та диспозитивного регулювання, регулятивного та охоронних елементів тощо вони можуть бути як регулятивними приватного типу, так і поєднувати в собі елементи приватного та публічного регулювання.

Особливості регулятивних цивільних правовідносин інтелектуальної власності зумовлені тим, що вони є результатом використання комбінованого способу юридичного впливу на учасників відповідних відносин (імперативне визначення підстав виникнення прав інтелектуальної власності та порядку оформлення у необхідних випадках таких прав і диспозитивне визначення можливостей автора щодо використання твору тощо), а також мають об'єктом результати інтелектуальної, творчої діяльності як спеціально виокремлений вид благ цивілізації, що займає окреме місце у системі об'єктів цивільних прав (результати інтелектуальної, творчої діяльності та інші об'єкти права інтелектуальної власності – ст. 177, 199 ЦК України).

Разом із тим, об'єктом регулятивних правовідносин інтелектуальної власності можуть бути інші блага, які стають їхнім «супутнім» об'єктом за певних умов (виконання роботи творчого характеру, надання послуг щодо об'єктів авторського права тощо).

Підставою виникнення, зміни, припинення тощо регулятивних цивільних правовідносин інтелектуальної власності є, передусім, правомірна поведінка особи, творця, яка виражається у створенні об'єктів прав інтелектуальної власності – результатів інтелектуальної, творчої діяльності.

У системі юридичних фактів творчість належить до категорії дій. За своєю

сутністю створення результатів інтелектуальної, творчої діяльності є (мають бути) правомірними діями – юридичними актами суб'єктів приватного права. При цьому акти створення результатів інтелектуальної, творчої діяльності не є правочинами. Правочин є дією учасника цивільних відносин, спрямованою на встановлення, зміну, припинення цивільних прав і обов'язків. Його ознакою є не лише вольовий характер поведінки суб'єкта, але й спрямованість його волі на встановлення, зміну, припинення цивільних правовідносин. Натомість, створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності не обов'язково має бути спрямованим на встановлення, зміну, припинення тощо прав і обов'язків. Для виникнення правовідносин інтелектуальної власності не має значення, чи бажав автор встановити цивільні права та обов'язки з іншими суб'єктами, чи створював твір, не маючи такого наміру. Ця обставина дає підстави стверджувати, що акт творчості є юридичним вчинком, оскільки воля автора спрямована на творчість, а не на встановлення правового результату.

Об'єктами права інтелектуальної власності є: літературні, художні і наукові твори; виконавська діяльність артистів, звукозапис, радіо і телевізійні передачі; винаходи в усіх сферах людської діяльності; наукові відкриття; промислові зразки; товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування і комерційні позначення; захист проти недобросовісної конкуренції, усі інші права, що стосуються інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній сферах.

Суб'єктами правовідносин інтелектуальної власності можуть бути: 1) творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності; 2) інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності.

Аналізуючи зміст правовідносини інтелектуальної власності, поняття якого охоплює права та обов'язки учасників правовідносин, слід зауважити, що у законодавстві та літературі йдеться як про «права інтелектуальної власності» так і про «правовідносини інтелектуальної власності». Проте, оскільки предметом нашої розвідки є саме категорія правовідносин, то «права інтелектуальної власності» слід розглядати не як абстрактна, самодостатня категорія, а як елемент змісту правовідносин.

Слід звернути увагу на те, що для сучасного українського права характерним є розуміння права інтелектуальної власності стосовно особи у двох значеннях: 1) як елементу правосуб'єктності (правоздатності, статусу) особи; 2) як суб'єктивного права. Зокрема, право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності; є елементом правосуб'єктності фізичної особи, являючи собою не юридичне право, а абстрактну можливість мати таке право. Натомість, право

перешкоджати будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності та інші особисті немайнові права, встановлені законом є суб'єктивними цивільними правами, оскільки виникають стосовно конкретних об'єктів між конкретними суб'єктами тощо. Тому зазначені права входять до змісту правовідносин інтелектуальної власності.

Голубєва Неллі Юрївна,

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного процесу,
професор кафедри цивільного права*

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ ПОРУКИ (ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

Проблемною категорією судових справ є справи щодо припинення договору поруки. Зазвичай, коли особа поручається за іншу, вона не задумується про правові наслідки такого вчинку, а після пред'явлення до неї вимоги кредитором щодо солідарної відповідальності разом із боржником, намагається «звільнитися» від поруки.

Припинення поруки відбувається у наступних випадках. По-перше, у зв'язку з припиненням забезпеченого порукою зобов'язання, оскільки порука акцесорне зобов'язання, воно може існувати тільки поряд з основним зобов'язанням.

По-друге, у разі зміни зобов'язання без згоди поручителя, внаслідок чого збільшується обсяг його відповідальності. До припинення поруки призводять такі зміни умов основного зобов'язання без згоди поручителя, які призвели до збільшення обсягу відповідальності останнього.

Збільшення відповідальності поручителя внаслідок зміни основного зобов'язання виникає в разі: підвищення розміру процентів; відстрочення виконання, що призводить до збільшення періоду, за який нараховуються проценти за користування чужими грошовими коштами; установлення (збільшення розміру) неустойки; встановлення нових умов щодо порядку зміни процентної ставки в бік збільшення тощо. У зобов'язаннях, в яких беруть участь поручителі, збільшення кредитної процентної ставки навіть за згодою банку та боржника, але без згоди поручителя або відповідної умови в договорі поруки не дає підстав покладення на останнього відповідальності за